

UDK 911.3:314](497.522)
314.87(497.522)Pregledni članak
Review

Populacijski potencijal Krapinsko-zagorske županije

Dubravka Spevec

U radu se analizira populacijski potencijal Krapinsko-zagorske županije na administrativnoj razini gradova/općina. Analizirane su odabrane demografske varijable i indikatori, a potencijal je iskazan indeksom demografskih resursa. Rezultati analize populacijskog potencijala upućuju na prostorni disparitet Krapinsko-zagorske županije. Nepovoljni demografski procesi, ponajprije jaka depopulacija i starenje stanovništva županije, u velikoj su mjeri utjecali na slabljenje demografske osnovice i smanjenje ukupnoga populacijskog potencijala tog prostora.

Ključne riječi: depopulacija, starenje stanovništva, populacijski potencijal, Krapinsko-zagorska županija

The Population Potential of the Krapina-Zagorje County

The paper deals with the population potential of the Krapina-Zagorje County on the administrative level of towns/municipalities. The analysis is based on selected demographic indicators and variables, with population potential being represented by the demographic resources index. The results of the population potential analysis indicate the spatial disparity of the Krapina-Zagorje County. Unfavourable demographic development, primarily strong depopulation and ageing, have led to the weakening of the demographic base to a large extent and to the decreasing of the total population potential in the County.

Key words: depopulation, ageing, population potential, Krapina-Zagorje County,

UVOD

Regionalne razlike u društveno-gospodarskoj razvijenosti u Hrvatskoj sve su veće i izraženije. Ravnomjerniji regionalni razvoj, a unutar njega i skladniji razvoj mreže naselja ubrajaju se u temeljne strateške ciljeve Hrvatske nakon stjecanja samostalnosti (Nejašmić, 2008). Vrlo važan čimbenik dugoročno uravnoteženoga društveno-gospodarskog razvoja jest stanovništvo. Demografski procesi jedan su od najznačajnijih pokazatelja tendencija razvoja određenog prostora (Vresk, 1978) koji uvelike utječu na opću sliku pojedinih hrvatskih regija (Nejašmić, 2004, 2008). Proširenje depopulacijskih prostora, uz vrlo veliku koncentraciju stanovništva u najvećim urbanim središtima i njihovim okolnim područjima, otežava ravnomjerniju naseljenost i urbanizaciju te je danas jedno od najznačajnijih obilježja nejednakoga regionalnog razvoja u zemlji (Friganović, 1992; Nejašmić, 1991, 2008). Depopulacija i starenje stanovništva postali su temeljni demografski procesi u Hrvatskoj te nepovoljno usmjeravaju današnji populacijski razvoj (Wertheimer-Baletić, 2004). Budući regionalni razvoj – društveno-gospodarski i nadasve populacijski – uvelike će ovisiti o postavljenoj strategiji razvoja te ciljevima i mjerama koje će ta strategija uključivati. Brži opći razvoj, posebice srednjih i manjih gradova, bit će ključan za zaustavljanje daljnjeg iseljavanja u smjeru velikih urbanih središta, koje se pokazalo pogubnim čimbenikom demografskih stanja i procesa (Županov, 1997).

Ljudski potencijal ima važnu ulogu u ukupnom razvoju i (re)valorizaciji prostora, a promjene u njegovim obilježjima utječu na sveukupne društvene odnose i strukturu. Istraživanja i analize demografskih resursa, odnosno ukupnih kvantitativnih i kvalitativnih, stvarnih i potencijalnih društvenih i bioloških obilježja stanovništva u određenom vremenu i prostoru (Oliveira-Roca, 1991), mogu pridonijeti ostvarenju pozitivnih promjena i rezultata u demografskom razvoju pojedinih regija i države u cjelini. Osim o strukturnim i dinamičkim obilježjima stanovništva, regionalni društveno-gospodarski razvoj uvelike će ovisiti i o optimalnom razmještanju stanovništva u odnosu na ostale čimbenike proizvodnje, usluge i društvenu infrastrukturu (Nejašmić, 2007; Oliveira-Roca, 1991).

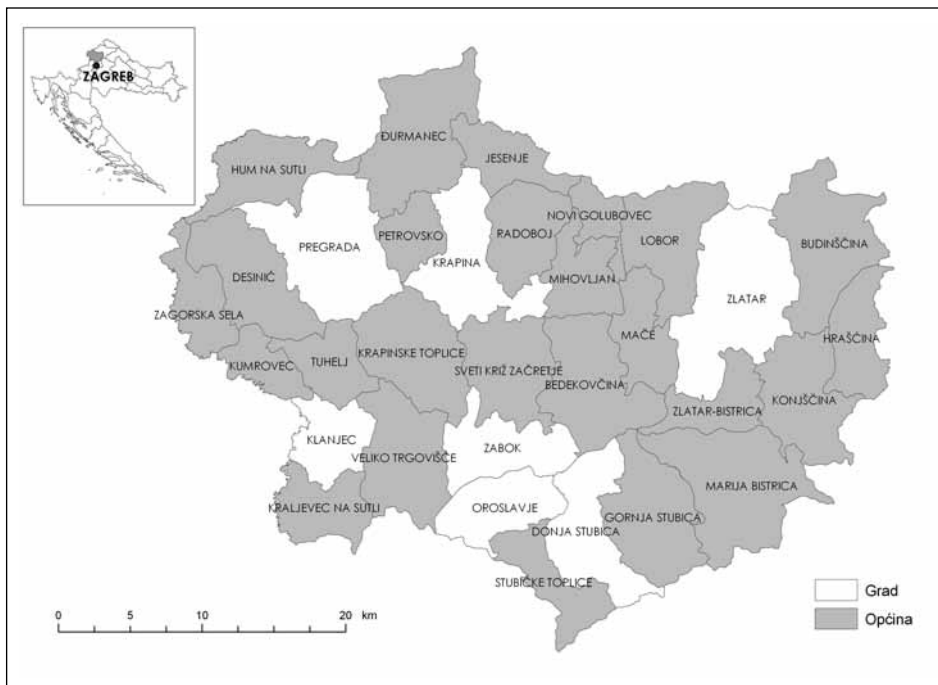
Istraživanja ljudskih potencijala u 1980-im godinama u Hrvatskoj pokazala su njihovu nedovoljnu iskorištenost, odnosno da ulaganja u obrazovanje stanovništva, stručno usavršavanje i zdravstveni sustav nisu bila na zadovoljavajućoj razini zbog prevelika sektorskog nesklada te onoga u prostornom razmještanju, koji se dodatno povećao nakon Domovinskog rata (Oliveira-Roca, 1991). Suvremena istraživanja demografskih resursa obuhvatila su analizu na razini županija i pograničnih područja Republike Hrvatske (Nejašmić, 2004, 2007, 2008), dok će ona na nižim administrativno-teritorijalnim jedinicama (gradovi/općine) tek dati pravu sliku stanja unutar pojedinih regija, odnosno županija.

Predmet ovog rada jest analiza populacijskog potencijala Krapinsko-zagorske županije, koju posljednjih šest desetljeća karakteriziraju nepovoljni demografski procesi – ponajprije jaka depopulacija i starenje stanovništva, što je u velikoj mjeri utjecalo na slabljenje demografske osnovice prostora i smanjenje ukupnoga ljudskog potencijala. Ta negativna demografska obilježja u suprotnosti su sa stvarnim i mogućim vrijednostima tog prostora (Toskić, 1993).

Cilj je rada identificirati postojeći demografski potencijal županije i njenih administrativno-teritorijalnih jedinica, na kojem bi se trebao temeljiti budući društveno-gospodarski razvoj.

METODOLOŠKE NAPOMENE

U radu se analiziraju podaci na administrativno-teritorijalnoj razini općina/gradova, a za potrebe analize populacijskog potencijala upotrijebljeni su rezultati posljednjeg popisa stanovništva 2001. Kako bismo mogli uspoređivati višedesetljetni retrospekt demografskih obilježja na razini nove administrativno-teritorijalne podjele, upotrijebljeni su podaci na razini naselja te svedeni na razinu teritorijalnog ustroja na dan popisa 2001. (31. ožujka). Prostor Krapinsko-zagorske županije¹ administrativno obuhvaća područja sedam gradova (Donja Stubica, Klanjec, Krapina, Oroslavje, Pregrada, Zabok i Zlatar) te 25 općina (Bedekovčina, Budinščina, Desinić, Đurmanec, Gornja Stubica, Hrašćina, Hum na Sutli, Jesenje, Konjščina, Kraljevec na Sutli, Krapinske Toplice, Kumrovec, Lohor, Mače, Marija Bistrica, Mihovljan, Novi Golubovec, Petrovsko, Radoboj, Stubičke Toplice, Sveti Križ Začretje, Tuhelj, Veliko Trgovišće, Zagorska Sela i Zlatar Bistrica) (sl. 1).

Sl. 1. Administrativno-teritorijalna podjela Krapinsko-zagorske županije

Fig. 1 Administrative division of Krapina-Zagorje County

Na području navedenih gradova/općina ukupno su 423 naselja², od čega većina ima seoska obilježja. U urbaniziranim područjima općina i gradova žive 36.142 stanovnika (2001.), što je tek četvrtina (25,4%) ukupnog stanovništva županije. Porast broja stanovnika kontinuirano je prisutan samo u urbaniziranim naseljima, dok su seoska naselja izložena depopulaciji, što utječe i na ukupno negativno kretanje broja stanovnika županije. Takva populacijska dinamika uvelike određuje i njihov društveno-ekonomski razvoj.

Analiza populacijskog potencijala gradova/općina Krapinsko-zagorske županije temelji se na izračunu relevantnih demografskih varijabli, koje su upotrijebljene za oblikovanje četiriju osnovnih indikatora na temelju kojih je izračunat indeks demografskih resursa.

Za oblikovanje sintetičnog pokazatelja demografskih resursa (I_D) upotrijebljeno je devet varijabli (Nejašmić, 2007, 2008):

1. opća stopa (ženskog) fertiliteta (f) – prosjek za razdoblje 2001.–2005.
2. opća stopa mortaliteta (m) – prosjek za razdoblje 2001.–2005.
3. udio stanovništva u dobi 20–39 godina prema popisu stanovništva 2001. (P_{20-39})
4. udio stanovništva u dobi od 65 i više godina prema popisu stanovništva 2001. (P_{65+})
5. udio ženskog stanovništva u dobi 20–29 godina prema popisu stanovništva 2001. ($P_{f(20-29)}$)
6. relativna promjena broja stanovnika između popisa stanovništva 1991. i popisa 2001. – kvocijent P_{2001}/P_{1991} ; $P_{01/91}$
7. udio stanovništva u dobi od 15 i više godina koje nema završeno primarno obrazovanje prema popisu stanovništva 2001. ($<O_I$)
8. udio stanovništva koje ima završeno sekundarno obrazovanje (O_{II})
9. udio stanovništva koje ima završeno tercijarno obrazovanje (O_{III}).

Prema navedenim varijablama, izračunata su četiri osnovna indikatora:

1. indeks vitaliteta:
$$I_V = \frac{f \cdot P_{20-39}}{m \cdot P_{65+}}$$
2. indeks obrazovanosti:
$$I_O = \frac{O_{II} \cdot O_{III}}{<O_I \cdot 10}$$
3. mlađa ženska fertilna dob ($P_{f(20-29)}$) – udio u ukupnome ženskom kontingentu
4. relativna međupopisna promjena broja stanovnika ($P_{01/91}$).

Na temelju izračuna i testiranja navedenih indikatora izračunat je indeks demografskih resursa (I_D) prema sljedećoj formuli (Nejašmić, 2008: 161):

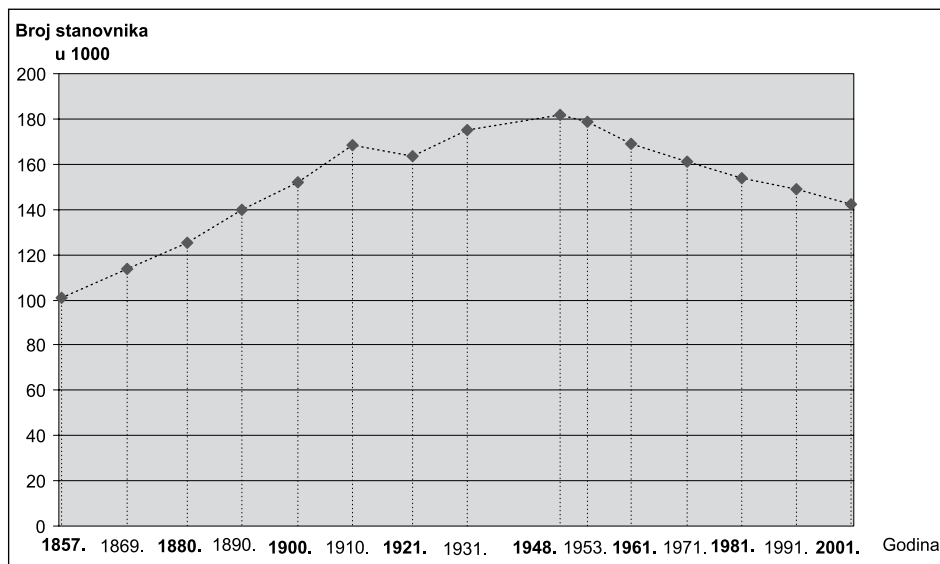
$$I_D = \left[(I_O + P_{f(20-29)}) \cdot P_{(01/91)} \right] \cdot I_V$$

TENDENCIJE U RAZVOJU STANOVNIŠTVA KRAPINSKO-ZAGORSKE ŽUPANIJE

Da bismo mogli analizirati postojeći populacijski potencijal Krapinsko-zagorske županije, odnosno njezinih gradova/općina, nužno je analizirati tendencije u razvoju te dinamici i strukturi stanovništva.

Krapinsko-zagorska županija, iako površinom (1229 km²) jedna od manjih u Hrvatskoj, demografski se ističe gustoćom stanovništva od 116 st./km², što je iznad državnog

prosjeaka (78,5 st./km²) te je, uz Međimursku (162,4 st./km²) i Varaždinsku (146,4 st./km²) županiju, među najgušće naseljenim županijama u Hrvatskoj. Prirodno-geografska obilježja, prometno-geografski položaj te historijsko-geografski razvoj omogućili su okupljanje velikog broja stanovnika u tom prostoru, posebice od XVI. stoljeća, kada počinje jače naseljavanje. Navedeni su čimbenici u velikoj mjeri utjecali i na današnji razmještaj te broj stanovnika Krapinsko-zagorske županije.

Sl. 2. Kretanje broja stanovnika Krapinsko-zagorske županije 1857.–2001.

Fig. 2 Krapina-Zagorje County population, 1857-2001

Pozitivno kretanje broja stanovnika, remećeno jedino Prvim svjetskim ratom, Krapinsko-zagorska županija imala je od 1857. do 1948. (sl. 2). Iako već u tom razdoblju emigracijsko područje – stanovništvo se iseljavalo u obližnja gradska središta (najviše u Zagreb, a manje u Varaždin), druge, poljoprivredno atraktivnije krajeve Hrvatske (požeški, moslavački i bilogorsko-podravski kraj) te u manjoj mjeri u inozemstvo³ – pozitivnom kretanju broja stanovnika pridonijela je iznimno visoka stopa prirodnog prirasta (Dugački, 1940, 1974; Toskić, 1993; Njegač, 1995)⁴. Najveći porast zabilježile su općine Zlatar-Bistrica, Donja Stubica i Zabok, u kojima se broj stanovnika udvostručio, dok je najslabiji porast zabilježila općina Klanjec (32%), s obzirom na skromne gospodarske mogućnosti (Dugački, 1974). Nepovoljne gospodarske prilike i agrarna prenaseljenost u velikoj su mjeri utjecale na iseljavanje stanovništva, ponajprije iz zapadnog i sjeverozapadnog dijela županije, koje je najjače bilo na području Klanjca i Pregrade⁵. Agrarna prenaseljenost i pritisak koji je ona uzrokovala u tom prostoru utjecali su na to da je brojna nekvalificirana radna snaga počela tražiti radna mjesta izvan poljoprivrede (Žuljić, 1957), ponajprije u industriji i rudarstvu. To postupno dovodi do ruralnog egzodusa i socijalnog prestrukturiranja agrarnog stanovništva (Vresk, 2002). Ono se zapošljava u Zagrebu ili u lokalnim industrijskim središtima koja su prometno-geografski dobro položena⁶. Između

regionalnog značenja nekog grada i njegove dostupnosti postoji uska veza, a koliko će se on razvijati, ovisi u velikoj mjeri o prometnicama koje prema njemu vode i u njemu se koncentriraju (Sić, 1986). Lociranjem industrijskih pogona u lokalne centre rada, osim cirkulacije radne snage u Zagreb, počela se razvijati i unutrašnja cirkulacija stanovništva – unutar pojedinih općina i između općina. Gospodarski razvoj tih industrijskih centara nije pratila i izgradnja odgovarajućega stambenog fonda, što je, uz za mnoge neosiguranu ekonomsku egzistenciju u gradu, pridonijelo zadržavanju velikog dijela tog stanovništva na selu. To je ojačalo cirkulaciju radne snage u Zagreb i lokalne industrijske centre. Trajno su se preselili tek oni koji su s vremenom stekli zvanje i nužnu kvalifikaciju. Cirkulacija radne snage u tom je prostoru dodatno ojačala nakon 1945., a usprkos jakom imigracijskom pritisku, ponajprije prema Zagrebu, nedostatni stambeni fond kočio je trajno doseljavanje stanovništva koje je već bilo uključeno u radni potencijal Zagreba (Žuljić, 1957). Trajna migracija stanovništva iz sela u gradove, koja je postala posebno značajan oblik prostorne pokretljivosti stanovništva u Hrvatskoj između dva svjetska rata (Nejašmić, 1992b), počela je i na prostoru Krapinsko-zagorske županije, no još je veće razmjere poprimila u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata.

Šest desetljeća dugo razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata u Krapinsko-zagorskoj županiji obilježeno je depopulacijom i općenito uglavnom negativnim demografskim kretanjima. Taj je prostor, uz Gorski kotar i Liku, Dalmatinsku zagoru i podravski dio Slavonije, zabilježio najveći gubitak stanovništva u međuregionalnoj migraciji, ponajprije zbog nerazvijene urbane mreže i nedostatka jačeg centra koji bi okupljao stanovništvo (Nejašmić, 1992b). Selektivnim iseljavanjem ponajprije mlađeg stanovništva oslabjela je demografska osnovica tog prostora te su dijelovi županije zahvaćeni demografskim izumiranjem (Ilić i dr., 1993). Prema posljednjem popisu stanovništva 2001., na prostoru županije žive 142.432 stanovnika. Od 1948. do 2001. broj stanovnika smanjio se za 39.154 (21,6%), odnosno u prosjeku oko 0,5% godišnje⁷. Tako je 2001. Krapinsko-zagorska županija imala približno isto stanovnika kao i krajem XIX. stoljeća. Pozitivna demografska kretanja u tom razdoblju bilježe ponajprije urbana naselja, odnosno općinska središta i centri rada, prometno bolje položeni i funkcionalno opskrbljeniji (Njegač, 1991). Gornja Stubica zabilježila je u tom razdoblju najveći porast, čak za 1657,7% (tab. 1)⁸. Donja Stubica zabilježila je porast za 402,6%, Krapina za 321,1%, a Zabok za 280,3%. Takvoj polarizaciji u razvoju stanovništva pridonijelo je unutarnje preraspmještanje stanovništva županije, odnosno, za taj prostor karakteristična, migracija selo–općinski centar. Nosilac takve migracije, koja je najjači intenzitet imala 1960-ih i 1970-ih godina, jest aktivno stanovništvo u reprodukcijskoj dobi, koje pridonosi pozitivnim demografskim kretanjima tih naselja (Njegač, 1991, 1995). Mlađe stanovništvo brže stječe potrebne radne kvalifikacije, lakše se prilagođava novim životnim uvjetima u urbanim sredinama, slabije je vezano uz tradiciju ostanka na poljoprivrednom posjedu te je stoga sklonije napuštanju sela i trajnom preseljenju u gradove, odnosno centre rada (Friganović, 1970). Na taj je način težište bioreprodukcije nepovratno pomaknuto iz tradicionalno visokonatalitetnih ruralnih sredina u gradska naselja, odnosno općinske centre (Nejašmić, 1988; Wertheimer-Baletić, 1992). Nezadovoljavajuća socijalna struktura i nedostatak radnih mjesta u pojedinim su općinama bili glavni poticajni čimbenik za cirkulaciju stanovništva (Vresk, 1994), a u mnogim slučajevima i trajno preseljavanje. Jači gospodarski razvoj općinskih centara te mogućnosti zapošljavanja u njima utjecali su na njihov pozitivan populacijski

razvoj, odnosno „demografsko punjenje”, ali i na socijalno prestrukturiranje stanovništva te cjelokupnu preobrazbu naselja, koja se pod utjecajem pojačane industrijalizacije počinju jače urbanizirati. Slabljenje ruralnog egzodusa nakon 1981., zato što su do tada ruralna područja već jako depopulirala, utjecalo je na smanjivanje populacijskog rasta gradskih naselja i općinskih centara, a usporedo je jačala cirkulacija zaposlenih, čime su bitno izmijenjeni karakter i dinamika urbanizacije na razini države i županije.

Tab. 1. Indeks promjene broja stanovnika gradova/općina Krapinsko-zagorske županije i njihovih sjedišta po odabranim popisnim godinama 1948.–2001.

Tab. 1 *Population change index of Krapina-Zagorje County towns/municipalities and their centres/seats according to selected censuses, 1948-2001*

GRAD/OPĆINA/ Općinsko sjedište	1948.	1961.	1981.	1991.	2001.	2001./1948.
DONJA STUBICA	5.439	5.732	5.569	5.771	5.930	109
Donja Stubica	627	1.095	1.937	2.232	2.524	402,6
KLANJEC	4.221	3.813	3.681	3.537	3.234	76,6
Klanjec	498	514	563	614	562	112,9
KRAPINA	9.222	10.384	12.540	12.938	12.950	140,4
Krapina	1.447	2.419	3.998	4.481	4.647	321,1
OROSLAVJE	5.485	5.339	6.268	6.576	6.253	114
Oroslavje	2.034	2.385	3.109	3.503	3.420	168,1
PREGRADA	11.878	10.077	8.047	7.391	7.165	60,3
Pregrada	743	950	1.111	1.391	1.654	222,6
ZABOK	6.852	7.583	9.002	9.394	9.365	136,7
Zabok	1.020	1.454	2.557	2.881	2.859	280,3
ZLATAR	8.822	8.001	7.045	6.715	6.506	73,7
Zlatar	2.342	2.238	2.676	2.770	2.889	123,4
BEDEKOVČINA	9.196	8.932	8.574	8.773	8.482	92,2
Bedekovčina	2.504	2.732	3.273	3.459	3.486	139,2
BUDINŠČINA	5.318	4.785	3.444	3.150	2.793	52,5
Budinščina	523	589	568	613	583	111,5
DESINIĆ	7.282	5.778	4.469	3.808	3.478	47,8
Desinić	343	318	315	366	347	101,2
ĐURMANEC	5.281	5.113	4.883	4.759	4.481	84,9
Đurmanec	588	685	823	927	910	154,8
GORNJA STUBICA	8.318	7.927	6.323	6.104	5.726	68,8
Gornja Stubica	52	62	618	846	862	1657,7

GRAD/OPĆINA/ Općinsko sjedište	1948.	1961.	1981.	1991.	2001.	2001./1948.
HRAŠĆINA	3.556	3.238	2.375	2.061	1.826	51,3
Hrašćina	248	213	165	138	115	46,4
HUM NA SUTLI	6.448	6.004	5.902	5.740	5.476	84,9
Hum na Sutli	685	861	1.201	1.282	1.238	180,7
JESENJE	2.682	2.594	2.073	1.839	1.643	61,3
Gornje Jesenje	916	906	844	807	772	84,3
KONJŠĆINA	6.982	6.823	5.418	5.040	4.074	58,4
Konjšćina	0	0	0	1.010	987	987
KRALJEVEC NA SUTLI	3.140	2.775	2.191	1.973	1.815	57,8
Kraljevec na Sutli	477	470	405	375	372	78
KRAPINSKE TOPLICE	8.120	6.930	6.376	6.111	5.744	70,7
Krapinske Toplice	748	767	1.234	1.265	1.317	176,1
KUMROVEC	2.595	2.246	1.981	1.914	1.854	71,4
Kumrovec	264	275	328	303	304	115,2
LOBOR	5.907	5.312	4.289	4.028	3.669	62,1
Lobor	316	475	267	585	546	172,8
MAČE	4.681	4.007	3.170	2.897	2.715	58
Mače	840	750	689	710	711	84,6
MARIJA BISTRICA	10.334	9.223	7.448	7.012	6.612	64
Marija Bistrica	852	829	953	1.057	1.107	129,9
MIHOVLJAN	4.057	3.705	2.763	2.474	2.234	55,1
Mihovljan	2.169	2.003	1.557	1.325	1.230	56,7
NOVI GOLUBOVEC	1.911	1.644	1.270	1.206	1.073	56,1
Novi Golubovec	127	133	153	194	194	152,8
PETROVSKO	4.059	3.712	3.356	3.181	3.022	74,5
Petrovsko	249	274	251	257	247	99,2
RADOBOJ	4.943	4.436	3.869	3.665	3.513	71,1
Radoboj	1.591	1.629	1.414	1.359	1.295	81,4
STUBIČKE TOPLICE	1.795	1.831	2.201	2.528	2.752	153,3
Stubičke Toplice	639	787	1.281	1.577	1.788	279,8
SVETI KRIŽ ZAČRETJE	6.898	6.892	6.825	6.650	6.619	96
Sveti Križ Začretje	309	479	828	869	868	280,9
TUHELJ	3.780	2.947	2.250	2.161	2.181	57,7
Tuhelj	267	240	216	228	216	80,9

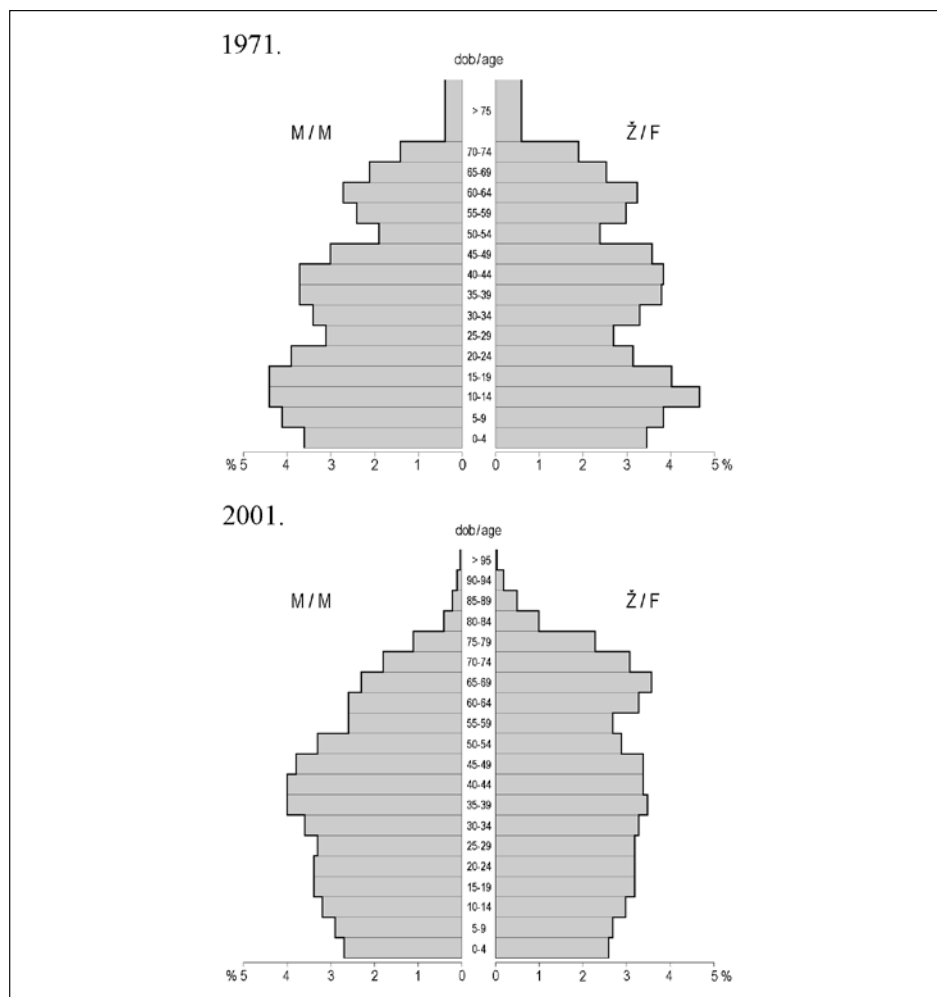
GRAD/OPĆINA/ Općinsko sjedište	1948.	1961.	1981.	1991.	2001.	2001./1948.
VELIKO TRGOVIŠĆE	6.765	6.194	5.717	5.381	5.220	77,2
Veliko Trgovišće	1.131	1.209	1.263	1.253	1.239	109,5
ZAGORSKA SELA	3.020	2.391	1.650	1.332	1.197	39,6
Zagorska Sela	461	404	280	229	248	53,8
ZLATAR-BISTRICA	2.599	2.584	2.598	2.670	2.830	108,9
Zlatar-Bistrica	1.023	1.129	1.426	1.554	1.592	155,6
KRAPINSKO- ZAGORSKA ŽUPANIJA	181.586	168.952	153.567	148.779	142.432	78,4

Napomena: naselje Konjščina nastalo je 1991. izdvajanjem iz naselja Donja Konjščina.

Izvor/Source: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., CD-ROM, DZS, Zagreb, 2002.

U naseljima u rubnim, uglavnom ruralnim i brdsko-planinskim dijelovima Krapinsko-zagorske županije, prometno izoliranijim i gospodarski slabo razvijenim, nakon 1948. ogledaju se izrazito negativni polarizacijski efekti (Crkvenčić, 1956; Njegač, 1991). Demografska kretanja u tim su naseljima u navedenom razdoblju obilježena intenzivnom depopulacijom ili, u najboljem slučaju, stagnacijom. S obzirom na intenzitet depopulacije pojedinim naseljima u županiji prijeti izumiranje. Prirodna depopulacija, uz proces starenja stanovništva, dominantan je demoreprodukcijski proces posljednjih petnaestak godina u Hrvatskoj (Wertheimer-Baletić, 1999, 2004) te, pokazalo se, i u mnogim općinama Krapinsko-zagorske županije, o čemu svjedoče napuštena i zapuštena mala ruralna naselja.

Navedena demografska kretanja u Krapinsko-zagorskoj županiji odrazila su se ne-
minovno i na njezin sastav stanovništva prema dobi i spolu. Struktura prema dobi i spolu odražava stvarnu biodinamiku i potencijalnu vitalnost određenog prostora (Nejašmić, 1992a). Važna je za sadašnji i budući demografski i gospodarski razvoj nekog područja jer iz nje proizlaze ključni kontingenti stanovništva za biološku reprodukciju, kao i za formiranje radnoga kontingenta (South i Trent, 1988; Wertheimer-Baletić, 1999). Depopulacija uzrokovana intenzivnim iseljavanjem te negativnim prirodnim kretanjem uzrok je narušene i vrlo nepovoljne dobne strukture stanovništva Krapinsko-zagorske županije (sl. 3). Razvidno je da se osnovica piramide 2001. znatno suzila, dok je srednji dio nešto ispupčeniji u muškom kontingentu. „Glava” piramide proširena je i asimetrična, sa znatno većim udjelom ženskog stanovništva⁹. Udio mladih (0–14) smanjio se za 6,6% (sa 23,7% 1971. na 17,1% 2001.), dok se udio stanovništva starijeg od 65 godina povećao za 5,7% (sa 10,8% 1971. na 16,5% 2001.). Krapinsko-zagorska županija pripada izrazito starom, odnosno izrazito kontraktivnom tipu stanovništva. Tom tipu pripadaju i svi gradovi/općine u županiji. Najlošiju dobnu strukturu imaju općine Desinić (21,7% stanovništva starijeg od 65 godina 2001.), Mihovljan (21,4%), Lohor (20,9%) i Zagorska Sela (20,1%). Najmanje stanovništva starijeg od 65 godina u ukupnom broju stanovnika imaju gradovi Donja Stubica (13,6%) i Krapina (13,6%), no s obzirom na to da je i kod njih prijedena kritična granica od 12%, i njih karakterizira izrazito staro stanovništvo.

Sl. 3. Dobno-spolna struktura stanovništva Krapinsko-zagorske županije 1971. i 2001.

Fig. 3 Age and gender composition of Krapina-Zagorje County population in 1971 and 2001

O demografskom starenju svjedoče i podaci o indeksu starosti stanovništva po gradovima i općinama Krapinsko-zagorske županije (tab. 2). Smatra se da starenje stanovništva počinje kada vrijednost indeksa prijeđe 40, a udio starog stanovništva (60+) dosegne 12% (Wertheimer-Baletić, 1999). Indeks starosti županije već je 1971. iznosio 52,5, a udio stanovništva starijeg od 60 godina 16,8%, dakle preko kritičnih vrijednosti. Udio populacije mlađe od 19 godina smanjio se sa 32,1% u 1971. na 23,6% u 2001. godini. Prema posljednjem popisu stanovništva, udio starih (22,4%) gotovo se izjednačio s udjelom mladih (23,6%). Čak dvanaest gradova/općina 2001. obilježila je izrazito duboka starost; najveći indeks starosti imale su općine Zagorska Sela (149,1) i Desinić (142,2). Najmanji indeks starosti zabilježen je u gradu Donja Stubica (72,2) te općinama Hum na Sutli (79,4) i Bedekovčina (80,4). Županiju u cjelini karakterizira duboka starost.

Tab. 2. Indeks starosti stanovništva gradova/općina Krapinsko-zagorske županije 1971. i 2001.
 Tab. 2 Population ageing index of Krapina-Zagorje County towns/municipalities, 1971 and 2001

GRAD/Općina	1971.			2001.		
	P 0-19	P 60+	Xs	P 0-19	P 60+	Xs
DONJA STUBICA	1.722	861	50,0	1.523	1.099	72,2
KLANJEC	1.254	609	48,6	781	657	84,1
KRAPINA	3.919	1.464	37,4	3.015	2.501	83,0
OROSLAVJE	1.716	882	51,4	1.333	1.402	105,2
PREGRADA	2.817	1.668	59,2	1.823	1.626	89,2
ZABOK	2.741	1.116	40,7	2.153	1.934	89,8
ZLATAR	2.716	1.517	55,9	1.586	1.338	84,4
Bedekovčina	3.025	1.308	43,2	2.113	1.698	80,4
Budinščina	1.536	725	47,2	762	666	87,4
Desinić	1.467	1.143	77,9	695	988	142,2
Đurmanec	1.930	710	36,8	1.091	897	82,2
Gornja Stubica	2.519	1.105	43,9	1.582	1.324	83,7
Hrašćina	914	510	55,8	407	505	124,1
Hum na Sutli	2.190	902	41,2	1.308	1.039	79,4
Jesenje	929	313	33,7	403	346	85,9
Konjščina	1.275	1.032	80,9	899	977	108,7
Kraljevec na Sutli	699	512	73,2	399	477	119,5
Krapinske Toplice	1.899	1.230	64,8	1.212	1.454	120,0
Kumrovec	622	427	68,8	456	411	90,1
Lobor	1.403	900	64,1	789	1.033	130,9
Mače	1.122	719	64,1	699	649	92,8
Marija Bistrica	2.399	1.670	69,6	1.523	1.648	108,2
Mihovljan	1.198	537	44,8	507	602	118,7
Novi Golubovec	477	248	52,0	267	242	90,6
Petrovsko	1.284	524	40,8	797	697	87,5
Radoboj	1.385	647	46,7	867	727	83,9
Stubičke Toplice	565	299	52,9	639	595	93,1
Sveti Križ Začretje	2.333	964	41,3	1.507	1.494	99,1
Tuhelj	836	531	63,5	476	585	122,9
Veliko Trgovišće	1.579	1.127	71,4	1.166	1.300	111,5
Zagorska Sela	578	451	78,0	216	322	149,1
Zlatar-Bistrica	689	506	73,4	649	636	98,0
KRAPINSKO-ZAGORSKA ŽUPANIJA	51.738	27.157	52,5	33.643	31.869	94,7

Indeks starosti izračunat je prema formuli $X_s = P_{60+}/P_{0-19} \times 100$.

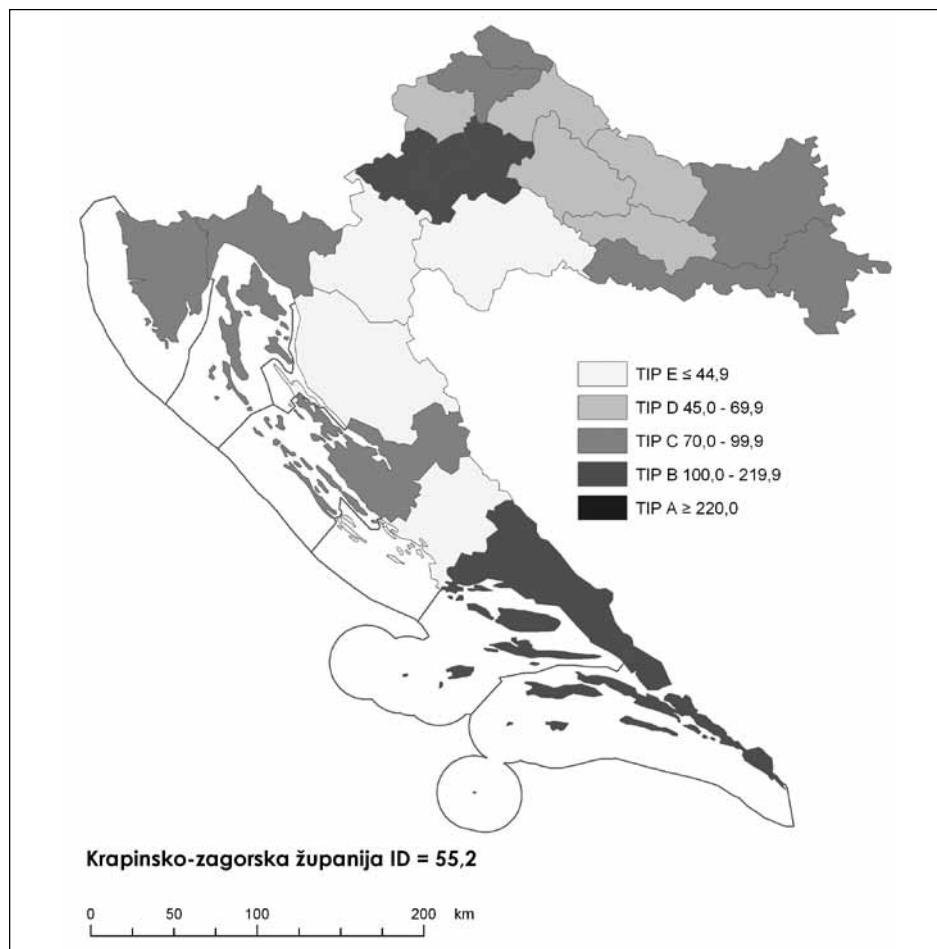
Izvor/Source: Popis stanovništva i stanova 1971., knjiga VIII., Pol i starost, SZS, Beograd, 1973.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., CD-ROM, DZS, Zagreb, 2002.

Spomenuta demografska kretanja te biodinamika i struktura stanovništva pojedinih naselja, odnosno gradova/općina Krapinsko-zagorske županije imaju važan utjecaj na njihov ukupni populacijski potencijal za sadašnji i budući društveno-gospodarski razvoj.

POPULACIJSKI POTENCIJAL KRAPINSKO-ZAGORSKE ŽUPANIJE – ANALIZA

Dosadašnja istraživanja i analize populacijskog potencijala županija i općina u pograničnim područjima Hrvatske pokazali su izraženu prostornu raznolikost. Na razini županija utvrđen je širok raspon vrijednosti indeksa demografskih resursa (I_D) – najmanja vrijednost očekivano je zabilježena u Ličko-senjskoj županiji ($I_D = 19,5$), dok najvišu vrijednost indeksa ima Grad Zagreb ($I_D = 173,7$). Time je potvrđena pretpostavka o izraženim i velikim

Sl. 4. Tipologija hrvatskih županija prema sintezi demografskih indikatora (prema: Nejašmić, 2007). TIP A – demografski izrazito progresivno područje, TIP B – demografski stabilno područje, TIP C – demografski oslabljeno (regresivno) područje, TIP D – demografski ugroženo područje, TIP E – demografski krajnje ugroženo područje

Fig. 4 Typology of Croatian counties based on demographic indicators synthesis (according to: Nejašmić 2007). TYPE A – demographically very progressive area; TYPE B – demographically stable area; TYPE C – demographically weakened (regressive) area; TYPE D – demographically imperilled area; TYPE E – demographically highly imperilled area

regionalnim razlikama, gdje Grad Zagreb ima dvostruko veću vrijednost I_D od Hrvatske u cjelini ($I_D = 87,5$) i čak devet puta veću od onoga Ličko-senjske županije (Nejašmić, 2007, 2008). Na temelju dobivenih vrijednosti indeksa demografskih resursa utvrđeno je pet tipova demografskih područja u Republici Hrvatskoj (Nejašmić, 2007) (sl. 4).

Krapinsko-zagorska županija s vrijednošću indeksa $I_D = 55,2$ spada u demografski ugroženo područje (tip D), obilježeno jakom depopulacijom i slabim demografskim resursima. Na takvu demografsku sliku županije utjecao je čitav niz čimbenika. Već spomenuta agrarna prenaseljenost prostora županije još od sredine XIX. stoljeća (Toskić, 1993; Njegač, 1995) potaknula je iseljavanje velikog broja stanovnika. Emigracija je „odnijela” najvitalnije, reproduktivno i radno sposobno stanovništvo te na taj način negativno utjecala na prirodno kretanje stanovništva, odnosno dovela do depopulacije mnogih dijelova županije i smanjivanja ukupnoga ljudskog potencijala. Upravo se iseljavanje pokazalo kao jedan od pogubnijih čimbenika općih demografskih kretanja u Krapinsko-zagorskoj županiji.

Analiza varijabli i indikatora na primjeru Krapinsko-zagorske županije, na razini gradova/općina (tab. 3), potvrdila je hipotezu da unutar pojedinih županija postoje znatne razlike u demografskim obilježjima i procesima. Očekivano su vidljive razlike između većih gradskih naselja i perifernih, uglavnom ruralnih brdsko-planinskih područja županije.

Obrazovna struktura ukupne populacije Krapinsko-zagorske županije izrazito je niska – sa $I_O = 0,85$ vidljivo je ispod prosjeka Hrvatske i među najnižima u državi (nižu ima tek Virovitičko-podravska županija, $I_O = 0,83$). Nepotpuno primarno obrazovanje ima čak 27,9% stanovnika u dobi 15 i više godina, 40,9% ima sekundarno, a tek 5,8% tercijarno obrazovanje. Jedino su se Grad Krapina sa $I_O = 2,91$ ($O_I = 18,2\%$, $O_{II} = 49\%$, $O_{III} = 10,8\%$) i općina Stubičke Toplice sa $I_O = 2,45$ ($O_I = 19,7\%$, $O_{II} = 49,7\%$, $O_{III} = 9,7\%$) približili hrvatskom prosjeku. Takva obrazovna slika Krapinsko-zagorske županije posljedica je tradicionalno razmjerno visokog udjela ruralnog stanovništva u županiji, za koje je i inače karakterističan niži stupanj obrazovanja.

Udio ženskog stanovništva u dobi 20–29 godina prema popisu stanovništva 2001. ($P_{f(20-29)}$) u većini je gradova/općina oko vrijednosti državnog prosjeka (12,8%). Raspon vrijednosti tog mlađega fertilnoga kontingenta nije velik – od 9,6% u općini Desinić do 14,4% u Gradu Donja Stubica. Može se zaključiti da je i na razini gradova/općina promatrane županije vidljiva „homogenizacija na razini niskih vrijednosti” (Nejašmić, 2008: 163) te da taj demografski indikator, kao i na razini županija, u najmanjoj mjeri utječe na ukupnu vrijednost indeksa demografskih resursa.

Tab. 3. Gradovi/općine Krapinsko-zagorske županije prema pojedinim demografskim indikatorima (2001.)
Tab. 3 Krapina-Zagorje County towns and municipalities by several demographic indicators (2001)

Grad/Općina	I_O	$P_{f(20-29)}$	$P_{01/91}$	I_v	ID	TIP	Rang
DONJA STUBICA	1,07	14,4	1,0276	5,9	93,8	C	2
KLANJEC	0,84	12,8	0,9143	5,08	63,4	D	12
KRAPINA	2,91	14	1,0009	7,55	127,8	B	1
OROSLAVJE	1,73	13,9	0,9509	4,27	63,5	D	11
PREGRADA	0,33	11,3	0,9694	4,41	49,7	D	18

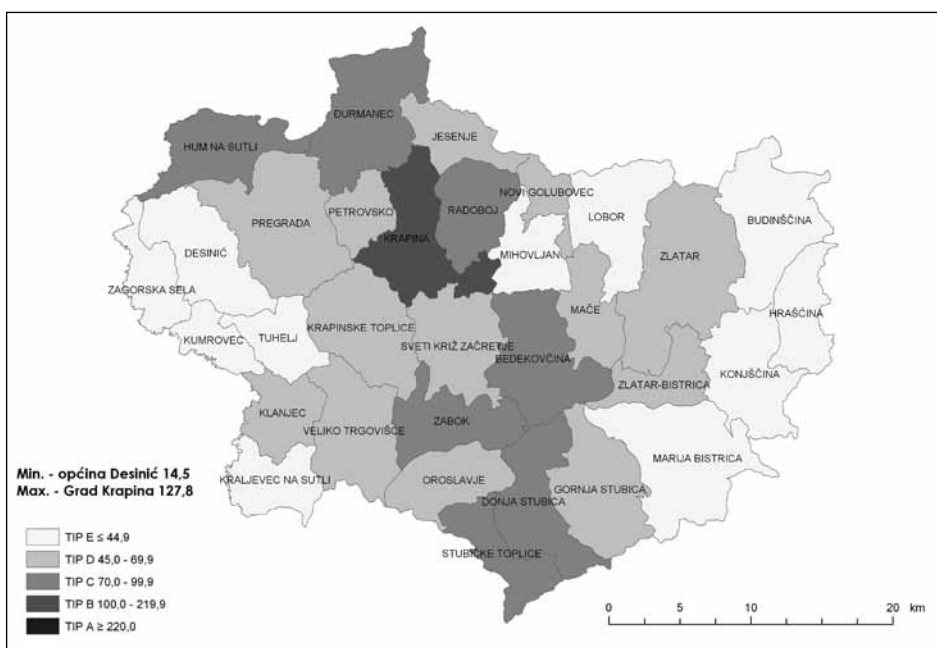
Grad/Općina	Io	P f(20-29)	P 01/91	Iv	ID	TIP	Rang
ZABOK	2,66	13	0,9969	5,26	82,1	C	4
ZLATAR	0,89	12,7	0,9689	5,07	66,8	D	9
BEDEKOVČINA	0,85	12,5	0,9668	5,61	72,4	C	7
BUDINŠČINA	0,23	10,9	0,8867	3,89	38,4	E	25
DESINIĆ	0,13	9,6	0,9133	1,63	14,5	E	32
ĐURMANEC	0,53	13,9	0,9416	6,5	88,3	C	3
GORNJA STUBICA	0,32	11,8	0,9381	5,05	57,4	D	14
HRAŠČINA	0,31	11,2	0,8860	4,25	43,3	E	22
HUM NA SUTLI	0,73	13	0,9540	5,4	70,7	C	8
JESENJE	0,34	13,1	0,8934	5,53	66,4	D	10
KONJŠČINA	1,22	10,7	0,8083	3,31	31,9	E	29
KRALJEVEC NA SUTLI	0,28	13,7	0,9199	3,35	43,1	E	23
KRAPINSKE TOPLICE	0,9	12,3	0,9399	3,67	45,5	D	21
KUMROVEC	0,97	12,1	0,9687	3,04	38,5	E	24
LOBOR	0,47	10,1	0,9109	2,28	21,9	E	30
MAČE	0,36	9,8	0,9372	4,79	45,6	D	20
MARIJA BISTRICA	0,65	11,6	0,9430	3,15	36,4	E	27
MIHOVLJAN	0,26	10,1	0,9066	3,91	36,7	E	26
NOVI GOLUBOVEC	0,53	13,2	0,8897	4,31	52,6	D	16
PETROVSKO	0,26	11,4	0,9500	4,13	45,7	D	19
RADOBOJ	0,81	12,2	0,9585	6,2	77,3	C	6
STUBIČKE TOPLICE	2,45	12,8	1,0886	4,78	79,4	C	5
SVETI KRIŽ ZAČRETJE	0,52	12,3	0,9953	4,3	54,9	D	15
TUHELJ	0,43	11	1,0093	2,94	33,9	E	28
VELIKO TRGOVIŠĆE	0,57	12,7	0,9701	4,03	51,9	D	17
ZAGORSKA SELA	0,24	12,6	0,8986	1,82	21	E	31
ZLATAR-BISTRICA	1,56	14	1,0599	3,59	59,2	D	13
Krapinsko-zagorska županija	0,85	12,4	0,9573	4,35	55,2	D	16 (od 21 u RH)
RH	3,01	12,8	0,9275	5,97	87,5	/	/

Izvor: izračunala autorica na temelju podataka popisne i vitalne statistike Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske: www.dzs.hr.

Source: Calculated by the author according to Census Data and Vital Statistics of the National Bureau of Statistics of the Republic of Croatia: www.dzs.hr

Međupopisna promjena ($P_{01/91}$) pokazuje da je Krapinsko-zagorska županija, kao i većina hrvatskih županija, zahvaćena depopulacijom. U posljednjemu međupopisnom razdoblju (1991.–2001.) županija je zabilježila smanjenje ukupnog broja stanovnika za oko 4,2%, što je ipak manje od hrvatskog prosjeka (7,25%). Unutar županije postoje znatne razlike: gradovi Donja Stubica (indeks 102,76) i Krapina (100,09) te općina Tuhelj (100,93) populacijski stagniraju, dok općine Stubičke Toplice (108,86) i Zlatar-Bistrica (105,99) bilježe porast broja stanovnika u posljednjemu međupopisnom razdoblju. Populacijski razvoj ostalih gradova i općina obilježila je depopulacija, koja je posebno bila izražena u općini Konjščina (80,83).

Vitalitet ili živost kompleksnije je obilježje stvarne i potencijalne biodinamike stanovništva (Friganović, 1990). Indeks vitaliteta (I_v), koji predočava sintezu između pokazatelja prirodnog kretanja i dobnog sastava stanovništva te se rabi kao jedan od pokazatelja razine starosti i stupnja starenja određene populacije (Nejašmić, 2005), vrlo je nizak. Od dvadeset županija, čak njih jedanaest ima vrijednost spomenutog indeksa ispod državnog prosjeka (5,97). Poželjna vrijednost indeksa vitaliteta za Hrvatsku trebala bi iznositi oko 30 (Nejašmić, 2008), a dobiveni podaci upućuju na iznimno nisku biodinamiku stanovništva Hrvatske. Većina gradova i općina Krapinsko-zagorske županije ima izrazito nisku stvarnu

- Sl. 5. Tipologija gradova/općina Krapinsko-zagorske županije prema sintezi demografskih indikatora. TIP A – demografski izrazito progresivno područje, TIP B – demografski stabilno područje, TIP C – demografski oslabljeno (regresivno) područje, TIP D – demografski ugroženo područje, TIP E – demografski krajnje ugroženo područje

Fig. 5 Krapina-Zagorje County towns/municipalities typology based on demographic indicators synthesis
TYPE A – demographically very progressive area; TYPE B – demographically stable area; TYPE C – demographically weakened (regressive) area; TYPE D – demographically imperilled area; TYPE E – demographically highly imperilled area

i potencijalnu biodinamiku stanovništva, o čemu svjedoče vrlo niske vrijednosti I_p . Najvišu vrijednost indeksa ima, očekivano, grad Krapina (7,55), a apsolutno najnižu vrijednost općina Desinić (1,63). To proistječe iz činjenice da grad Krapina ima najnižu stopu smrtnosti u županiji (11‰, 2001.–2005.), a ima i najniži udio starog stanovništva (P_{65+}) na razini županije (13,6%). Općina Desinić ima najviši udio starog stanovništva (P_{65+}) u županiji (21,7%) te najvišu stopu smrtnosti $m = 23,1\text{‰}$ (2001.–2005.).

Na temelju analiziranih indikatora, na razini gradova/općina, vidljiv je prostorni disparitet populacijskog potencijala (sl. 5). Većina gradova/općina Krapinsko-zagorske županije pripada kategoriji demografski ugroženih (13 gradova/općina), odnosno demografski krajnje regresivnih i ugroženih područja (11 gradova/općina) (tipovi D i E).

Grad Krapina ima najbolje pokazatelje te je sa $I_D = 127,8$ na razini županije jedino demografski stabilno područje s razmjerno dobrim demografskim potencijalom (tip B). Najbliži je toj kategoriji i Grad Donja Stubica ($I_D = 93,8$), koji bi s obzirom na uglavnom pozitivna demografska kretanja mogao postati stabilno područje. Urbane sredine uvijek su bile privlačne mladom, obrazovnom i gospodarski najproduktivnijem stanovništvu. Sedam gradova/općina u kategoriji je demografski oslabljenih područja (tip C).

Najlošija je slika u rubnim, uglavnom ruralnim, prometno izoliranijim i gospodarski slabije razvijenim dijelovima županije te u općinama koje se nalaze u brdsko-planinskom području. To su, u prvome redu, općine Desinić ($I_D = 14,5$), Zagorska Sela ($I_D = 21,0$), Lobar ($I_D = 21,9$), Konjščina ($I_D = 31,9$), Tuhelj ($I_D = 33,9$), Marija Bistrica ($I_D = 36,4$), Mihovljan ($I_D = 36,7$), Budinščina ($I_D = 38,4$), Kumrovec ($I_D = 38,5$), Kraljevec na Sutli ($I_D = 43,1$) i Hrašćina ($I_D = 43,3$), koje se ubrajaju u demografski krajnje ugrožena područja s iznimno lošom biološkom i obrazovnom strukturom stanovništva.

Disperzna naseljenost s velikim brojem malih naselja, koja dominira u Krapinsko-zagorskoj županiji, poticajno je djelovala na iseljavanje seoskog stanovništva i nepovoljan razmještaj stanovništva (Nejašmić i Štambuk, 2003). Višedesetljetna snažna migracija stanovništva Krapinsko-zagorske županije na relaciji selo–grad u velikoj je mjeri pridonijela demografskoj depresiji tog područja, u kojem danas živi i radi starije, manje obrazovano i pretežno poljoprivredno stanovništvo, koje je ograničavajući čimbenik za daljnji razvoj toga prostora.

Jedanaest gradova/općina Krapinsko-zagorske županije (Klanjec, Pregrada, Desinić, Đurmanec, Hum na Sutli, Kraljevec na Sutli, Kumrovec, Petrovsko, Tuhelj, Veliko Trgovišće i Zagorska Sela) dio su pograničnog područja Hrvatske. Analiza demografskih resursa pograničnih područja Hrvatske (vidi Nejašmić, 2008) pokazala je da je riječ o prostoru slaboga populacijskog potencijala s izrazito neravnomjernim razmještajem stanovništva i neuravnoteženom naseljskom strukturom, s obzirom na to da je riječ, u većem dijelu, o društveno-gospodarskoj i kulturnoj periferiji. Osim Đurmanca, svi gradovi/općine u pograničnom području Krapinsko-zagorske županije demografski su ugrožena područja, pri čemu je općina Desinić područje demografskog izumiranja, odnosno „sociodemografske depresije” (Nejašmić, 2008). Područja pogođena starenjem stanovništva karakteriziraju smanjivanje gospodarske aktivnosti i slabljenje poduzetničkog duha, društveni i kulturni život polako se gasi (Nejašmić i Toskić, 2000) i mnoga naselja postaju dio „depopulacijskog krajolika” (Nejašmić, 1991). S obzirom na to da je većina tih pograničnih općina

gospodarski slabo razvijena, prometno izoliranija i siromašna ljudskim potencijalom, mali su izgledi da će doživjeti demografsku revitalizaciju.

Valja očekivati da će se polarizacija i prostorni nesklad u razmještaju ljudskog potencijala Krapinsko-zagorske županije između urbanih sredina s jedne i ruralnih sredina s druge strane nastaviti produbljivati.

ZAKLJUČAK

Populacijski razvoj Krapinsko-zagorske županije posljednjih je nekoliko desetljeća uglavnom obilježen negativnim demografskim procesima. Depopulacija i starenje stanovništva županije posljedica su višegodišnjih nepovoljnih demografskih kretanja, koja su izravno utjecala na slabljenje njene populacijske baze te su, na određeni način, predodredila smjernice društveno-gospodarskog razvoja tog prostora. Disperzna naseljska struktura s velikim brojem malih naselja nije primjerena izmijenjenim suvremenim društveno-gospodarskim uvjetima, pa su mnoga naselja Krapinsko-zagorske županije osuđena na izumiranje.

Predočena analiza populacijskog potencijala Krapinsko-zagorske županije, na administrativnoj razini gradova/općina, pokazala je vidljive prostorne razlike, proizašle iz razlika u općim demografskim obilježjima i procesima, koje su posebno izražene između urbanih naselja i ruralnih, uglavnom prometno izoliranih i gospodarski nerazvijenih sredina. Grad Krapina jedino je demografski stabilno područje, koje za sadašnji i budući društveno-gospodarski razvoj ima relativno dobar populacijski potencijal. Od 32 grada/općine, čak njih 24 ima izražena negativna demografska kretanja, obilježena jakom depopulacijom i demografskim izumiranjem. Posebno je teška situacija u pograničnom području, gdje je primjerice općina Desinić izložena demografskom izumiranju. U tim izrazito depopulacijskim sredinama ostalo je tek malobrojno stanovništvo, izrazito pogoršane biološke i obrazovne strukture, što je ograničavajući čimbenik budućeg razvoja. Tek manji broj općina zahvaćenih negativnim demografskim kretanjima pokušava utjecati na zadržavanje već sada malobrojnog stanovništva i unapređenje sveukupnih životnih uvjeta – davanjem jednokratne novčane pomoći za svako novorođeno dijete, stipendiranjem i školovanjem mladih, razvojem kvalitetnije komunalne infrastrukture te poticanjem malog i srednjeg poduzetništva.

Nepostojanje učinkovitije populacijske politike na razini države, kao i na razini pojedinih regija i županija, pridonijelo je sadašnjemu nepovoljnom demografskom razvoju. Nužno je sustavno i osmišljeno djelovanje na revitalizaciji toga prostora, ponajprije prirodne dinamike njegova stanovništva. No mnoga su naselja zaboravljena od lokalne zajednice, a bez poticanja gospodarskog razvoja i adekvatne infrastrukture (prometne, stambene) nema ni demografske stabilnosti te se može očekivati da će se prostorni nesklad populacijskih potencijala pojedinih gradova/općina Krapinsko-zagorske županije s vremenom dodatno produbiti.

POZIVNE BILJEŠKE

1. Krapinsko-zagorska županija obuhvaća najveći dio regije Hrvatsko zagorje; preostali dijelovi Hrvatskog zagorja pripadaju Varaždinskoj (gradovi Ivanec, Novi Marof i Varaždinske Toplice te općine Bednja, Breznica, Breznički Hum, Donja Voća, Klenovnik, Ljubešćica, Maruševac i Visoko) i Zagrebačkoj (općina Jakovlje) županiji (Njegač, 1999).
2. Prostor Krapinsko-zagorske županije karakterizira disperzna naseljenost, što se najbolje vidi u broju i veličini naselja. Prirodno-geografska obilježja, prometno-geografski položaj, ali i historijsko-geografski razvoj bitno su utjecali na razvoj i izgled mreže naselja – na tom prostoru nije se razvilo nijedno veće gradsko naselje koje bi ga okupljalo i imalo funkciju gravitacijskog središta. Na prostoru Krapinsko-zagorske županije razvio se niz manjih naselja s određenim funkcijama na nižoj (općinskoj) razini (Ilić i dr., 1993). Prosječna je veličina naselja u županiji samo 337 stanovnika (2001.). U strukturi naseljenosti prevladavaju naselja s manje od 500 stanovnika – takvih je čak 358 ili 84,6%. Ta naselja zbog svoje veličine nisu ni mogla razviti jače funkcije. Naselja s više od 2000 stanovnika tek je šest: Krapina (4647 stan.), Bedekovčina (3486), Oroslavje (3420), Zlatar (2889), Zabok (2859) i Donja Stubica (2524). U njima živi 19.825 ili 13,9% stanovnika županije.
3. Stanovništvo Krapinsko-zagorske županije u inozemstvo se iseljavalo u malom broju – prije Prvoga svjetskog rata iseljavali su se u Sjevernu Ameriku (uglavnom za stalno), a na kraće razdoblje, najčešće tijekom ljeta, u Austriju, Češku, Njemačku i Švicarsku, zbog sezonskih radova (gradnja željeznica, rad u rudniku). Nakon rata se iseljavanje u inozemstvo smanjilo, osobito nakon ograničavanja iseljavanja u Sjevernu Ameriku. U manjem broju iseljavanje je još zabilježeno u Francusku i Belgiju (Dugački, 1940).
4. Od 1857. do 1910. broj stanovnika Krapinsko-zagorske županije porastao je za 67,1%, odnosno oko 1,3% godišnje, a do 1948., kada županija bilježi maksimum naseljenosti, broj stanovnika porastao je za još 7,8%, odnosno oko 0,2% godišnje. Slabiji porast stanovništva u tom razdoblju posljedica je smanjenoga prirodnog prirasta, ratnih gubitaka i daljnjeg iseljavanja.
5. O razmjerima iseljavanja iz tog prostora govore i podaci da se iz klanječkoga i pregradskoga kotara od 1890. do 1910. iselila gotovo šestina stanovništva (Dugački, 1940).
6. Jeftina radna snaga u tom prostoru privukla je između dva svjetska rata tekstilnu industriju, koja se locirala u Krapini i u tada seoskim naseljima Zaboku i Oroslavju (Žuljić, 1957). S obzirom na veliki radni potencijal tog prostora, koji ni lokalna industrija ni zapošljavanje u Zagrebu nisu u potpunosti mogli angažirati, veliki broj stanovnika bio je prisiljen na trajno iseljavanje u druge (ruralne) dijelove Hrvatske.
7. Od početka 1980-ih prirodno kretanje stanovništva Krapinsko-zagorske županije postaje negativno (–1,6‰), a dodatno se produbljuje u 1990-im godinama (1993. godine –4,7‰) (Friganović, 1996). Prirodno smanjenje broja stanovnika postaje važan čimbenik depopulacije i izumiranja stanovništva u županiji.
Pozitivno kretanje u međupopisnom razdoblju 1981.–1991. imala je još tadašnja općina Krapina (1,5‰) (Njegač, 1995).
8. Valja napomenuti da je naselje Gornja Stubica 1948. imalo malu populacijsku „bazu” (52 stanovnika). Najveći porast broja stanovnika zabilježen je u međupopisnom razdoblju 1961.–1971. zahvaljujući izraženom doseljavanju i pozitivnome prirodnom kretanju.
9. Neravnoteža prema spolu povećava se u starijim dobnim skupinama te „viškovi” žena u tim skupinama postaju veći. Povećanje koeficijenta feminiteta s porastom životne dobi opća je tendencija, a razlog je u činjenici da žene u prosjeku žive dulje od muškaraca. Najveći koeficijent feminiteta u toj dobnj skupini imaju županije sjeverozapadne Hrvatske, Međimurska (1834), Krapinsko-zagorska (1834) i Varaždinska (1807). Pretpostavka je da je to posljedica diferencijalnog mortaliteta, odnosno veće smrtnosti muškaraca i duljega životnog vijeka žena (Nejašmić, 2003).

LITERATURA

- Crkvenčić, I., 1956: Hrvatsko zagorje kao emigraciono žarište, *Geografski glasnik*, 18, Zagreb, 33-45.
- Dugački, Z., 1940: Naselja i naseljenost Hrvatskog zagorja, *Geografski vestnik*, 16, Ljubljana, 41-67.
- Dugački, Z., 1974: Hrvatsko zagorje, u: *Geografija SR Hrvatske* (ur. Cvitanović, A.), knjiga 2, Školska knjiga, Zagreb.
- Friganović, M., 1970: Gravitacijske zone dnevne migracije u radne centre Hrvatske, *Geografski glasnik*, 32, Zagreb, 89-99.
- Friganović, M., 1990: *Demogeografija: stanovništvo svijeta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Friganović, M. A., 1992: Promjene u dinamici stanovništva Hrvatske 1981-1991. kao funkcija urbanizacije, *Geografski glasnik*, 54, 63-74.
- Friganović, M. A., 1996: Regionalni demografski procesi u Hrvatskoj 1948.-1991., u: *Nacionalni program demografskog razvitka* (ur. Vojnović, F. i dr.), Ministarstvo razvitka i obnove, Zagreb, 77-90.
- Ilić, M., Njegač, D., Orešić, D., Toskić, A., 1993: Geografska obilježja i osobitosti Hrvatskoga zagorja, *Gazop-hylacium*, 1-2, Zagreb, 13-36.
- Nejašmić, I., 1988: Uloga i značajke preseljavanja u suvremenom populacijskom razvoju gradova SR Hrvatske, *Geografski glasnik*, 50, Zagreb, 45-54.
- Nejašmić, I., 1991: *Depopulacija u Hrvatskoj – korijeni, stanje, izgledi*, Globus i Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Nejašmić, I., 1992a: Promjene u dobno-spolnom sastavu stanovništva istočnojadranskog otočja (1953-1991), *Acta Geographica Croatica*, 27, Zagreb, 15-34.
- Nejašmić, I., 1992b: Osnovne značajke unutarnje migracije stanovništva Hrvatske 1880-1981., *Migracijske teme*, 8, Zagreb, 141-166.
- Nejašmić, I., Toskić, A., 2000: Razmještaj stanovništva u Republici Hrvatskoj – dio općih demografskih i društveno-gospodarskih procesa, *Geoadria*, 5, Zadar, 93-104.
- Nejašmić, I., 2003: Značajke biološkog (demografskog) sastava stanovništva Hrvatske, *Hrvatski geografski glasnik*, 65 (2), 29-54.
- Nejašmić, I., Štambuk, M., 2003: Demografsko stanje i procesi u neurbanim naseljima Republike Hrvatske, *Društvena istraživanja*, 3-4 (65-66), 469-493.
- Nejašmić, I., 2004: Značaj demografskih resursa u regionalnom razvoju Hrvatske, u: *Problem regionalnog razvoja Hrvatske i susjednih zemalja: zbornik radova* (ur. Ilić, M.), Zagreb, 28.-30. studenoga 2002., Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 215-222.
- Nejašmić, I., 2005: *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb.
- Nejašmić, I., 2007: Demografski resursi hrvatskih županija: analiza sintetičnih indikatora, u: *4. hrvatski geografski kongres: zbornik radova* (ur. Filipčić, A.), Poreč, 10.-13. listopada 2007., Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 197-206.
- Nejašmić, I., 2008: *Stanovništvo Hrvatske: demografske studije i analize*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb.
- Njegač, D., 1991: Neki pokazatelji polariziranog razvoja Hrvatskog zagorja, *Radovi*, 26, Zagreb, 79-98.
- Njegač, D., 1995: Oblici prostorne mobilnosti stanovništva Hrvatskog zagorja, *Geografski glasnik*, 57, Zagreb, 93-109.
- Njegač, D., 1999: Funkcionalna diferencijacija naselja i centralnomjesna organizacija Hrvatskog zagorja, *Hrvatski geografski glasnik*, 61, Zagreb, 25-36.
- Oliveira-Roca, M., 1991: Demografski resursi regija Hrvatske: prijedlog konceptualno-metodološkog okvira istraživanja, u: *Društvene promjene u prostoru* (ur. Seferagić, D.), IDIS, Zagreb, 43-69.
- Sić, M., 1986: Prometno značenje Varaždina, *Radovi*, 21, Zagreb, 37-44.

- South, S. J., Trent, K., 1988: Sex ratios and women's roles: A cross-national analysis, *American Journal of Sociology*, 93, 1096-1115.
- Toskić, A., 1993: Starenje stanovništva Hrvatskog zagorja 1961-1991., *Acta Geographica Croatica*, 28, Zagreb, 173-186.
- Vresk, M., 1978: Gradska regija Zagreba, *Geografski glasnik*, 40, Zagreb, 59-87.
- Vresk, M., 1994: Gravitacijsko područje dnevnih migracija Zagreba 1991. godine, *Geografski glasnik*, 56, Zagreb, 53-67.
- Vresk, M., 2002: *Grad i urbanizacija*, Školska knjiga, Zagreb.
- Wertheimer-Baletić, A., 1992: Demografske promjene i globalni demografski procesi u Hrvatskoj u poslijeratnom razdoblju, *Encyclopedia moderna*, 2(38), Zagreb, 238-251.
- Wertheimer-Baletić, A., 1999: *Stanovništvo i razvoj*, Mate, Zagreb.
- Wertheimer-Baletić, A., 2004: Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, 4-5 (72-73), Zagreb, 631-651.
- Žuljić, S., 1957: O dnevnim kretanjima radne snage u Zagreb, *Geografski glasnik*, 19, Zagreb, 135-147.
- Županov, J., 1997: Gubitak ljudskih resursa i kulturnog kapitala zbog iseljavanja, u: *Nacionalni program demografskog razvitka* (ur. Vojnović, F. i dr.), Ministarstvo razvitka i obnove, Zagreb, 103-112.

SUMMARY

The Population Potential of the Krapina-Zagorje County

Dubravka Spevec

More even regional development, including the development of a more consistent urban system, has become one of the priorities and main objectives since the independence of Croatia. Population has been seen as one of the most important factors of long-term and more balanced socio-economic development. However, broadening of depopulated areas, with strong concentration of population within larger urban areas, further obstructs more even regional development and urbanisation in Croatia.

Human potential has a very important role in the development and (re)valorisation of space, and its analysis can contribute to attainment of positive changes in the demographic development of certain counties and regions and of Croatia in general.

Past research and analysis of the population potential of Croatia's counties and border municipalities has shown very noticeable spatial diversity. The demographic resources index (I_D) has a very wide range of values – from 19.5 in the Lika-Senj County to 173.7 in the City of Zagreb. These results have confirmed the hypothesis on noticeable and major regional differences.

The Krapina-Zagorje County with the index value of 55.2 is a demographically imperilled area (*Type D*), characterised by strong depopulation and poor population potential. Out-migration of the population, induced by agrarian over-population in the middle of 19th century, removed the most

vital and reproductive workforce and influenced the negative development of population, depopulation of many county parts and a decrease in total human potential. Out-migration, especially the rural exodus, proved to be one of the most pernicious factors for total population development of the Krapina-Zagorje County.

Analysis of selected variables and synthetic indicators on the example of the Krapina-Zagorje County has confirmed the hypothesis on noticeable differences in demographic features and processes at the town/municipality level. As expected, the analysis has shown that large differences exist between urban and peripheral, mostly rural, areas. The majority of the County's towns/municipalities are demographically imperilled (13), while 11 towns/municipalities have characteristics of demographically highly regressive and imperilled areas (*Type D and E*). The Town of Krapina has, as expected, the best indicators ($I_D = 127.8$) and is categorised as a demographically stable area with rather good population potential (*Type B*). The Town of Donja Stubica ($I_D = 93.8$) is a demographically weakened (regressive) area (*Type C*), but shows largely positive population development, so it is expected that it could become a demographically stable area in the near future.

As far as population potential is concerned, a very poor situation has been registered in the peripheral rural and economically less-developed parts of the County. The Desinić ($I_D = 14.5$), Zagorska Sela ($I_D = 21.0$), Lohor ($I_D = 21.9$), Konjščina ($I_D = 31.9$), Tuhelj ($I_D = 33.9$), Marija Bistrica ($I_D = 36.4$), Mihovljan ($I_D = 36.7$), Budinščina ($I_D = 38.4$), Kumrovec ($I_D = 38.5$), Kraljevec na Sutli ($I_D = 43.1$) and Hrašćina ($I_D = 43.3$) municipalities are demographically highly imperilled areas (*Type E*), with very poor age and gender structure, as well as educational population structure. The rural exodus from the Krapina-Zagorje County has exerted influence on the population depression in these areas to a large extent and left an older, less educated and mainly agricultural population in many settlements. They represent a limiting factor for its future development. Apart from the Đurmanec municipality, eleven border municipalities (Klanjec, Pregrada, Desinić, Đurmanec, Hum na Sutli, Kraljevec na Sutli, Kumrovec, Petrovsko, Tuhelj, Veliko Trgovišće and Zagorska Sela) are seen as part of the socio-economic and cultural periphery. Most parts of these municipalities are affected by ageing and are areas of „socio-demographic depression” (Nejašmić 2008). Since the economic development of this area is poor and many settlements have inferior traffic accessibility, there are few prospects that they will undergo demographic revitalisation in the future. So far, only a few municipalities that have been affected by negative population development have been undertaking certain measures – such as one-time financial support for every newborn, awarding scholarships, improving infrastructure and utilities, stimulating small and middle enterprises, etc. – in an effort to stop further out-migration. Moreover, the non-existence of adequate population policy, both at the regional and state level, has contributed to unfavourable population development.

Without stimulating economic development and the development of the necessary infrastructure, it is to be expected that polarisation and spatial discrepancy in population potential distribution between the urban and rural areas of the Krapina-Zagorje County will intensify with time.

Primljeno (Received): 14 – 03 – 2009

Prihvaćeno (Accepted): 17 – 05 – 2009

Dubravka Spevec, znanstveni novak-asistent
Geografski odsjek PMF-a Sveučilišta u Zagrebu
Marulićev trg 19/II
e-mail: dspevec@geog.pmf.hr

